

Na volitvah 1867. leta je bil tudi sam izvoljen v Štajerski deželni zbor. Od tega časa naprej nam opisuje tudi dogajanje v njem, predvsem pa slovenske poslance, ki so se borili za slovenske narodne pravice in težave, s katerimi so se srečevali.

1868. leto je bilo za Slovence še posebej pomembno zaradi taborskega gibanja, ki se je tega leta začelo. Za tabore je Vošnjak v Spominih zapisal: »Slovenski tabori! Kadar se spominjam te najkrasnejše dobe naše narodne zgodovine, širi se mi srce, od radosti in vselej na novo preživim ure vzvišenega narodnega navdušenja, katero je takrat prešinjalo govornike in tudi v preprostem narodu vzplamtevalo, da je res v takih trenutkih pripravljen bil vse žrtvovati za svoje narodne pravice.«

Opisuje tudi siceršnji razmah narodnega dela in narodne aktivnosti; k temu je veliko pripomogel tudi novi politični časopis »Slovenski narod«, ki je začel izhajati 1868. leta in je Vošnjak pri njem aktivno sodeloval. Razgibano narodno življenje opisuje tudi v naslednjih letih, predvsem pa pričakovanja in tudi razočaranja Slovencev v času vlad Potockega (1870) in Hohenwarta (1871), ko je sodeloval pri deputaciji štajerskih deželnozborskih poslancev pri Hohenwartovi vladi.

V začetku 1872. leta se je Vošnjak preselil v Ljubljano. V spominih je opisal politična nasprotja, do katerih je prihajalo prav v teh letih med liberalnim taborom, v katerega vrhu je bil Vošnjak, in konservativnim taborom.

Spomine je končal s 1873. letom. Kasnejšo dobo je opisal v Dodatkih k »Spominom«. 1873. leta je bil Vošnjak izvoljen tudi v državni zbor; opisal nam je tudi prizadevanja Slovencev v času Taaffejeve vlade, ko se je ždelo ponovno ugodnejša priročnost, da dosežejo kaj političnih pravic. V spremni študiji »Josip Vošnjak in njegovi Spomini« je podal Vasilij Melik zgodovinski okvir dogajanja Vošnjakovih Spominov, vsestransko podobo Vošnjaka, kar bo bralcu dragocen pripomoček za razumevanje Spominov in v njih obravnavanih dogodkov.

V prvem delu je orisal politično dogajanje v spominskih spisih obravnavane dobe, kot jo z znanstvenega stališča gledamo danes, ter Vošnjakovo mesto in pomen v njej. V drugem delu je predstavil Vošnjakovo pisateljsko dejavnost ter njegovo aktivnost v raznih društvih, kakor tudi okvir Vošnjakovega svetovnonazorskega koncepta, v tretjem delu pa same Spomine in ostale spominske spise glede pomena in zanesljivosti s stališča zgodovinske vede. Netočne podatke je v oklepajih popravil že v samem tekstu, v katerem je tudi že sproti prevedel vse nemške in druge tujejezične citate, Vošnjakove tekste pa obogatil še z dodatnimi opombami in razlagami manj jasnih mest.

Ponovno izdajo Vošnjakovih Spominov in ostalih spominskih spisov moramo z zadovoljstvom pozdraviti. Pričujoča izdaja ne pomeni le izraza pozornosti do avtorja ob njegovi 150. obletnici rojstva (1834—1948), temveč tudi poravnani dolgi današnjim in prihodnjim generacijam, ki jim bo Vošnjakov opis preteklosti, še ne tako oddaljenega obdobja razvoja slovenske narodne individualnosti, široko dostopen in razumljiv. Posebno priznanje gre tudi uredniku, ki je s spremno študijo in dodatnimi opombami odpravil pomanjkljivosti običajnega spominskega dela in s tem pripomogel, da so Vošnjakovi Spomini dobili poleg spominske tudi polno znanstveno vrednost.

Pričakovati je le še, da bo urednikova predstavitev Vošnjakove vsestranske aktivnosti spodbudila tudi raziskovalce drugih ved (literarnih in gospodarskih), da nam bodo ob Vošnjakovi 150. obletnici rojstva predstavili tudi te strani njegovih prizadevanj.

Vinko Rajšp

Goriški letnik, 8. Nova Gorica: Goriški muzej, 1981. 352 strani.

Revija Goriški letnik se je z dosedanjimi zvezki lepo uveljavila na področju prikazovanja naše preteklosti. Tudi njena osma številka prča, da uredniški odbor nadaljuje svoja prizadevanja v smeri, ki si jo je začrtal ob začetku izhajanja.

Najnovejši številki dajejo, podobno kot prejšnjim, glavno težo prispevki iz zgodovine Goriške, Tolminske, Vipavske in Krasa, uvodni prispevek pa je arheološki. Sodelavec Zavoda za varstvo kulturne in naravne dediščine Davorin Vuga izredno natančno poroča o izkopavanjih na gradu Rihemberk nad Branikom v letu 1971. Svoj prispevek je opremil s podrobno katalogizacijo arheoloških najdb in z njihovimi risbami ter fotografijami, dopolnjujeta pa ga poročili Vasje Mikuža ter Janeza Dirjeca o izkopanih živalskih ostankih ter Alojza Šerclja o rastlinskih ostankih, najdenih pri izkopavanju. Profesor iz Tolmina Janez Dolenc objavlja etnološki prispevek o alpskih poskočnicah, ki jih je v času svojega študija zbiral in zapisoval Simon Rutar.

V zgodovinskem »bloku« objavlja najprej Peter Štih prispevek o razvoju mej Tolminskega od 11. do 16. stoletja na osnovi objavljenih virov in literature. Upokojeni didaktični ravnatelj iz Vidma Arduino Cremonesi prikazuje delovanje slo-

vanske bratovščine sv. Hieronima v tem mestu. Bratovščina je začela dejansko delovati že v 13. stoletju in je uradno obnovila delovanje sredi 15. stoletja ter delovala do leta 1775, ko so jo oblasti ukinile zaradi premajhnega števila članov in skromnih finančnih sredstev. Razen prikaza delovanja te bratovščine navaja avtor tudi pisce, ki so se z njo ukvarjali pred njim ter kritično vrednoti njihove trditve.

Kustos Slovenskega šolskega muzeja Andrej Vovko nadaljuje in zaključuje prikaz delovanja podružnic šolske narodno-obrambne Družbe sv. Cirila in Metoda na Goriškem do propada Avstro-Ogrske. Tržaška profesorica Lorena Vanello obravnava fašistično raznarodovalno kolonizacijo slovenskega ozemlja v Julijski krajini in prikazuje metode, ki so jih italijanske oblasti uporabljale za doseg svojih ciljev, zlasti delovanje kmečkih zadrug ter denarnih ustanov, vsiljevanje in nato izterjevanje kreditov, izterjevanje davkov, preganjanje slovenskih kmetov z zemlje in naseljevanje italijanskih kolonov, ki je bilo poverjeno zloglasnemu zavodu »Ente di rinascita delle Tre Venezie«. Pokojni zgodovinar Tone Zorn je za pričujočo številko Goriškega letnika pripravil oris tedenskih pregledov o manjšinskih vprašanjih v letih 1930—1936, ki jih je pripravljala takratna mednarodna manjšinska organizacija Kongresi evropskih manjšin in v njih objavljala povzetke člankov evropskega časopisa o manjšinskem vprašanju. Avtor je obdelal tri sklope vprašanj: stanje v Julijski krajini, začeni z odmevi na 1. tržaški proces, razmere na avstrijskem Koroškem ter položaj narodnih manjšin v stari Jugoslaviji.

Kustos Goriškega muzeja Slavica Plahuta se je lotila izčrpnega pregleda kulturno-prosvetne dejavnosti v srednjeprimorskem okrožju v času NOB. Tokrat je objavljen prvi del njene razprave, ki zajema okrožja Gorica, Kras in Vipava v obdobju 1943/44. Njen prispevek temelji predvsem na arhivskih virih, na gradivu, ki ga hranita zlasti arhiva Slovenskega šolskega muzeja in Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. Avtorica je temeljito orisala razmah slovenskega partizanskega šolstva, večernih tečajev za odraslo mladino in množičnega kulturnega udejstvovanja prebivalstva, do katerega je prišlo po kapitulaciji Italije. Podobno zanimive teme se je lotil Cvetko Vidmar. Orisal je delovanje anglo-ameriške vojaške uprave v Slovenskem primorju v letih 1945—1947. Natančno je razčlenil njeno organizacijo, kadrovsko strukturo, način delovanja uprave v celoti in njenih javnih služb (sodstva, policije, šolstva), kot tudi odnos te uprave do organov naše ljudske oblasti, ki so, kot znano, na tem ozemlju obstajali že prej.

Kustos Goriškega muzeja Marko Vuk objavlja poročilo italijanskega pisatelja in umetnostnega zgodovinarja Uga Ojettija o poznogotskem krilnem oltarju v cerkvi v Kojskem. Ojetti ga je napisal leta 1916 kot poročnik italijanske vojske.

Kustos Idrijskega muzeja Tomaž Pavšič je zaključil obširen prikaz spomenikov in spominskih plošč osebam v občinah Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Sežana in Tolmin. Prejšnja dela tega prikaza sta izšla v 6. in 7. številki Goriškega letnika. Profesor Tine Logar z ljubljanske filozofske fakultete je objavil glasoslovno študijo o govoru kraja Podlesče na Banjščicah.

V rubriki Zapisji razmišlja Ivo Juvančič na njemu lasten način o zgodovini Posočja in o Zlatorogovem mitu. Ljubomir Andrej Lisac objavlja sezname dijakov s področja Primorske na gimnazijah v Novem mestu in na Reki oziroma Sušaku v obdobju 1746—1941 (za Novo mesto), oziroma 1896—1941. S. U. piše o Kanalski dolini po prvi svetovni vojni. V rubriki Dokumenti je objavljen prevod poročila, ki ga je Albin Vodopivec napisal za vodstvo Komunistične stranke Italije v Parizu: Poročilo govori o razmerah v delavskem gibanju na Goriškem leta 1936, prevedel pa ga je Vid Vremec.

Zvezek zaključuje žal precej obsežna rubrika Nekrologi, v kateri so objavljeni spomini na tri pokojne sodelavce revije: Draga Pahorja, Miroslava Pahorja in Toneta Zorna ter na sodelavca Goriškega muzeja Maksa Potokarja ter Mirka Šuligoja. Težišče rubrike Ocene in poročila je kot običajno na prikazovanju vsebine revij iz sosednje Furlanije-Julijske krajine.

Andrej Vovko

Rade Petrović, Nacionalno pitanje u Dalmaciji u XIX stoljeću. (Narodna stranka i nacionalno pitanje 1860—1880). Sarajevo, Svjetlost; Zagreb, Prosvjeta 1982. 331 strani.

Knjiga dr. Radeta Petrovića o »Nacionalnem vprašanju v Dalmaciji v 19. stoletju« je upravičeno vzbudila pozornost že ob svoji prvi izdaji: izšla je v nemirnem letu 1968, ki je med drugim ponovno zaostriло vprašanje o narodu in nacionalnih razmerjih. Svojo aktualnost, čeprav gre za povsem strokovno in z vso potrebno akribijo napisano raziskavo, izpričuje Petrovićeva knjiga tudi danes v svoji drugi in nespremenjeni izdaji: tema, ki jo obravnava, je v bistvu jugoslovanska, saj je avtorjevo zanimanje usmerjeno predvsem k dozorevanju in oblikovanju srbske in hrvatske na-